

Як видно з таблиці, три види – *Platanthera bifolia*, *P. chlorantha* і *Cephalanthera damasonium* відмічено лише в одному описі: *Platanthera bifolia* у нетипових для виду умовах степового фітоценозу – *Com. Linum hirsutum-Galium verum*. *P. chlorantha* – в угрупованнях асоціації *Galeobdolo lutei-Carpinetum* і *Cephalanthera damasonium* в угрупованнях асоціації *Como-Quercetum*. *Neottia nidus-avis* було відмічено у двох описах асоціації *Galeobdolo lutei-Carpinetum*. Натомість представники роду *Eriopactis* мають значно більше розповсюдження: *Eriopactis purpurata* був відмічений у складі п'яти, а *E. helleborine* – семи описів, що належали в обох випадках до асоціацій *Galeobdolo lutei-Carpinetum* і *Como-Quercetum*.

Фітоіндикаційна оцінка угруповань за участі представників родини *Orchidaceae* на території НПП «Кармелюкове Поділля» (рисунок) показала, що екологічні показники *Platanthera bifolia* знаходяться на межі екологічної амплітуди виду за факторами сольового режиму ґрунту та вмісту карбонатів у ньому, а за фактором освітлення – за межами екологічної амплітуди. Для *P. chlorantha* усі показники в межах екологічної амплітуди, за фактором освітлення – на нижній межі амплітуди. Місцезростання *Cephalanthera damasonium* характеризується нижньою межею амплітуди за фактором вмісту карбонатів у ґрунті, а *Neottia nidus-avis* – верхньою межею амплітуди за фактором освітлення. Угруповання за участі представників роду *Eriopactis* характеризуються екологічними показниками в межах екологічної амплітуди, наближеними до оптимальних. Ймовірно, саме цим можна пояснити найбільше поширення даних видів у проаналізованому масиві даних. Різні місцезростання цих видів характеризуються майже ідентичними екологічними показниками, деякі розбіжності спостерігаються лише за факторами вмісту сполук азоту в ґрунті та ступенем освітлення, а також, у випадку *Eriopactis helleborine* – за вмістом карбонатів у ґрунті.

Висновки. Таким чином, на території НПП «Кармелюкове Поділля» нами підтверджено зростання шести представників родини *Orchidaceae*. *Platanthera bifolia* виявлено у нетипових для виду умовах степового фітоценозу класу *Festuco-Brometea*; *P. chlorantha* і *Neottia nidus-avis* – в угрупованнях класу *Carpino-Fagetea* (син. *Querceto-Fagetea*), *Cephalanthera damasonium* – в угрупованнях класу *Quercetea pubescentis*. Представники роду *Eriopactis* – *E. purpurata* та *E. helleborine* представлені в угрупованнях обох класів лісової рослинності. Більш широке розповсюдження двох останніх видів ми пояснюємо тим, що екологічні параметри місцезростань рослин цих таксонів за проаналізованими екологічними факторами відповідають умовам, наближеним до оптимальних для даних видів, тоді як для чотирьох інших видів за окремими факторами умови близькі до межі екологічної амплітуди, а інколи навіть виходять за її межі. Виявлені закономірності варто враховувати при аналізі стану популяцій досліджених видів на території НПП та організації їхньої охорони.

1. Геоботаничне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – 304 с.
2. Дідух Я.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Геоботаничне районування України та суміжних територій // Укр. ботан. журн. – 2003. – 60, № 1. – С. 6–17.
3. Куземко А.А., Яворська О.Г., Ворона Є.І., Федорончук М.М., Воробйов Є.О., Марківська Л.В., Шпак Н.П. Еколого-ценотичні особливості дубових та грабово-дубових лісів Національного природного парку «Кармелюкове Поділля» // Екологічний контроль і моніторинг стану дубових лісів Поділля та особливості їх природного відновлення. Мат-ли І Міжнар. наук.-практ. конф. (20–22 травня 2015 р). – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2015. – С. 118–128.
4. Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Пащенко В.М., Петренко О.М., Шищенко П.Г. Фізико-географічне районування. Карта // Національний атлас України. Електронна версія. – 2007.
5. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
6. Didukh Ya.P. The ecological scales for the species of Ukrainian flora and their use in synphytoindication. – Kyiv: Phytosociocentre, 2011. – 176 p.
7. Hennekens S.M., Schaminee J.H.J. Turboveg, a comprehensive database management system for vegetation data // Journal of Vegetation Science – 2001. – 12. – S. 589–591.
8. Kuzemko A.A., Becker T., Didukh Ya.P., Ardelean I.V., Becker U., Beldean M., Dolnik C., Jeschke M., Naqinezhad A., Uğurlu E., Ünal A., Vassilev K., Vorona E.I., Yavorska O.H., Dengler J. Dry grassland vegetation of Central Podolia (Ukraine) – a preliminary overview of its syntaxonomy, ecology and biodiversity // Tuexenia. – 2014. – 34. – P. 391–430.
9. Roleček J., Tichý L., Zelený D., Chytrý M. Modified TWINSpan classification in which the hierarchy respects cluster heterogeneity // Journal of Vegetation Science. – 2009. – 20. – S. 596–602.
10. Tichý L. JUICE, software for vegetation classification // Journal of Vegetation Science. – 2002. – 13. – S. 451–453.

МОЙСІЄНКО Іван Іванович¹, МЕЛЬНИК Руслана Петрівна¹, ЗАХАРОВА Марина Ярославівна¹,
САДОВА Олена Федорівна², ДЕРКАЧ Олег Михайлович³, ПАРНИКОЗА Іван Юрійович⁴

¹Херсонський державний університет
73000, Україна, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 27; moysiuenko@i.ua

²Національний природний парк «Олешківські піски»
73036, Україна, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 136 А; sadova.npp@gmail.com

³Регіональний ландшафтний парк «Тунігульський»
57400, Україна, Миколаївська область, смт. Березанка, вул. Медична, 6; director@tiligul.org

⁴Інститут молекулярної біології та генетики НАН України
03680, Україна, м. Київ, вул. Заболотного, 150; Pamikoza@gmail.com

НОВА ЗНАХІДКА *OPHIOGLOSSUM VULGATUM* НА НИЖНЬОДНІПРОВСЬКИХ ПІСКАХ

Moysiuenko I.I., Melnyk R.P., Zakharova M.Ya., Sadova O.F., Derkach O.M., Pamikoza I.Yu. A NEW LOCALITY OF *OPHIOGLOSSUM VULGATUM* ON THE LOWER DNEIPER SANDS.

In the article, the discovery of *Ophioglossum vulgatum* L. on the sands of the lower Dnieper in Kherson Region (Ukraine) is reported. We also provide here a short description of the habitat.

Вужачка звичайна (*Ophioglossum vulgatum* L.) – рідкісна рослина флори Херсонщини, включена до Червоного списку Херсонської області. Протягом 2015 року нами було виявлено нове місцезнаходження цього виду на території Олешківської ариени Нижньодніпровських пісків. Дещо раніше (у 2010 році) нами було підтверджене місцезростання цієї рослини на території Чалбаської ариени.

Матеріали та методи. Дослідження проводились на території Олешківської ариени (Цюрупинський район, Херсонська область) авторами цього повідомлення під час експедиційних виїздів протягом вегетаційного періоду 2015 рр. Матеріалами для дослідження були 11 геоботанічних описів, виконаних І.І. Мойсієнком, Р.П. Мельник, М.Я. Захаровою та О.Ф. Садовою. Описи заносились до бази даних у форматі TURBOVEG (Hennekens, Schaminee, 2001). Обробка даних здійснювалась у програмі JUICE (Tichu, 2002) з використанням алгоритму TWINSPLAN модифікований (Roleček et al., 2009). Для ідентифікації синтаксонів використано вітчизняні літературні джерела (Дубина та ін., 2004, Дубина та ін., 2007).

Результати. Рослина має досить широкий ареал, зустрічається практично по всій Голарктиці, а також в Австралії та Південній Африці, але здебільшого досить рідко. На території України цей вид відомий з 21 області (крім Сумської, Кіровоградської, Одеської та Дніпропетровської) [4]. Всім місцезнаходженням *O. vulgatum* на території Херсонщини приурочені до Нижньодніпровських пісків.

З території Нижньодніпровських пісків на сьогодні відомо декілька локалітетів. Нижче подаємо конспект місцезростань *Ophioglossum vulgatum*.

1. Херсонська обл., Голопристанський район., Жовтневе л-во, в районі с. Малі Копані, в сагах. (Ф. Гринь, 06.07.1952 (KW)).

2. Херсонська обл., Голопристанський район, урочище Буркутські плавні біля дубового гаю, у вологому ясеневому лісі. (І. Мойсієнко, 14.05.2010 (KHER)).

3. Херсонська обл.: Голопристанський р-н. Голопристанське л-во, 1930 р. експедиція в піски Нижнього Дніпра Є. Лавренко, зібрав Козлов П. (KW).

4. Херсонська обл., Цюрупинський р-н., південно-західна частина Олешківської ариени, 2 км. NW від хут. Чабанова [13]. Олешківські піски, біля хутора Чабанівка, 09.07.1926 (LE).

5. Дніпропетровська область, Запорізький район, Каменська ариена, мохова сага поміж горбків на пісках (Козлов) [13]; там же: мохова сага з *Polytrichum commune* серед піскових пагорбів середнього рівня, пл. II, Сага 4, 19.08.1930, (KW) [13]; там же Сага 5 (KW). Нині більша частина цієї ариени затоплена водами Каховського водосховища. Вірогідно, дане оселище знаходилося північніше Нижньодніпровських пісків. Сьогодні ці піски, дуже порушені, збереглися в окол. м. Енергодар.

6. Херсонська обл. Голопристанський район, Соленоозерна ділянка Чорноморського біосферного заповідника. (О. Уманець, 14.06.1991 (KHER)).

7. Кінбурнська коса, в улоговині біля озера Чорного, південно-західніше с. Геройське Голопристанського району Херсонської області. Координати: N46°29'16,50", E31°50'24,31" (О.М. Деркач, in letter). *Ophioglossum vulgatum* зростає тут на узліссі березового гаю, в заростях *Salix rosmarinifolia* L. У складі лучного угруповання разом з *Platanthera chlorantha* (Cust.) Rchb., *Anacamptis picta* (Loisel.) R.M. Bateman та *A. coriophora* (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase s.l. Локальна популяція виду нараховує декілька десятків особин.

8. Кінбурнська коса, озеро Криве, південніше с. Василівка Очаківського району Миколаївської області. Координати: N46°29'52,49", E31°46'23,68" (О.М. Деркач, in letter). Тут вужачка зростає серед лучно-болотного різнотрав'я у вузькій смузі вздовж озера. Чисельність локальної популяції досягає кількох сотень особин.

9. Херсонська обл. Цюрупинський район, Олешківська ариена, урочище «Пилипцеві озера» (Р. Мельник, О. Садова, 06.05.2015 (KHER)).

Спорофітна частина *Ophioglossum vulgatum* багаторічна, представлена кореневищем від якого відходять потовщені додаткові корені, одним- двома стерильними ваями і лінійним спороносним «колоском».

У 2015 році нами було виявлено нове місцезнаходження *O. vulgatum* у північно-східній частині Олешківської ариени Нижньодніпровських пісків (оселище № 9), раніше вид був відомий з південно-західної частини даної ариени (оселище № 3). *O. vulgatum* був виявлений біля прісного озера на галявині штучно насадженого соснового бору (*Pinus sylvestris* L.). Дане оселище витягнулося на 300 м здовж прісного озера, і займає площу понад 600 м². Чисельність *O. vulgatum* висока. Максимальна щільність особин складає - 25 до 30 особин на 100 см². Стан рослин задовільний. Майже всі були з спороносними ваями.

У місцях зростання виду в новому оселищі нами виконано 11 геоботанічних описів на основі яких встановлено фітоценотичну приуроченість *Ophioglossum vulgatum*.

Класифікаційна схема угруповань рослинності за участю *Ophioglossum vulgatum* на території Нижньодніпровських пісків

Клас *Limonio meyeri-Artemisietea* I. et V.Solomakha in V.Solomakha 2008 cl. nov. (syn. *Festuco-Limonietea* Karpov et Mirk. 1986)

порядок *Halimiono-Aperietalia maritimaе* Umanetz et I.Solomakha 1998

союз *Kochio-Artemision austriacae* Umanetz et I.Solomakha 1998

ас. *Limonio-Festucetum valesiacae* Umanetz et I.Solomakha 1998

Ophioglossum vulgatum приурочена до асоціації засолених лук *Limonio-Festucetum valesiacae* Umanetz et I.Solomakha 1998. Дані угруповання піддаються періодичному викошуванню та випасанню. Галофітні фітоценози зустрічаються по берегам двох озер. Розповсюдження засолених лук пов'язане з розвитком солонців в акумулятивних позиціях рельєфу. Загальне проективне покриття становить в середньому 70%, едифікаторів *Ophioglossum vulgatum* (2), *Plantago lanceolata* (2), *Hieracium echinoides* (2), *Holosteum umbellatum* (1) та *Achillea setacea* (1). *Limonium gmelini* (+). В цьому угрупованні також зустрічаються созофіти *Anacamptis palustris* та *A. coriophora*, які включені до Червоної книги України [12, 13]. Без мохово-лишайникового покриву У просторовому відношенні лучні угруповання, як правило, займають екотон між степовою та болотною рослинністю. У спектрі

життєвих форм серед рослин цього класу переважають багаторічні трави. За кратністю плодоношень полікарпики переважають над монокарпиками. По відношенню до освітлення переважають геліофіти, по відношенню до зволоження – ксеромезофіти.

Для засолених лук *O. vulgatum* у регіоні наводиться вперше. В інших оселищах на Нижньодніпровських пісках трапляється в складі угруповань класу *Molinio-Arrhenatheretea* R. Tx. 1937 та *Salicetea purpureae* Moor 1958. Рослина має досить широку еколого-ценотичну амплітуду. З інших територій він також наводиться для угруповань класів *Quercus-Fagetea* Br.-Bl. et Vlieger in Vlieger 1937 та *Alnetea glutinosae* Br.-Bl. et R. Tx. 1943 [3, 14].

Висновки. Урочище «Пилипцеві озера» характеризується високим рівнем фітоценотичного та флористичного різноманіття. Тут представлені сори (пересихаючі солоні озера), солончаки, солоні болота, засолені луки, псамофітні степи. Флористичний список даної території за попередніми даними налічує 122 види судинних рослин, які належать до 92 родів 32 родин 3 класів та 2 відділів. В тому числі тут представлена значна кількість созофітів, зокрема відмічені: *Anacamptis palustris*, *A. coriophora*, *Centaurea breviceps* Iljin, *Ophioglossum vulgatum*, *Senecio borysthenticus* (DC.) Andr. ex Czern., *Stipa borysthentica* Klokov ex Prokud., *Thymus borysthenticus* Klokov & Des.-Shost., *Tragopogon borysthenticus* Artemczuk. З метою охорони цієї ділянки нами пропонується створити тут ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Пилипцеві озера» [6]. Для охорони іншого виявленого раніше оселища *O. vulgatum* на Чалбаській арені необхідно розширити територію національного природного парку «Олешківські піски», повністю включивши до його складу урочище Буркутські плавні.

1. Дідух Я.П., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій // Укр. ботан. журн. – 2003. – 60, 1. – С. 6-17.
2. Дубина Д.В., Дзюба Т.П., Тимошенко П.А. Рослинність Каховської арени та її зміни за 75 років // Чорноморськ. бот. журн. – 2006. – 2, №2. – С. 45-59.
3. Екофлора України. / Відп. ред. Я.П. Дідух. – Київ: Фітоцентр, 2000. – Т. 1. – С. 107-109.
4. Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Петренко О.М., Шищенко П.Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України // Укр. геогр. журн. – 2003. – 1. – С. 16-23.
5. Миркин Б.М., Наумова Л.Г., Соломець А.И. Современная наука о растительности. – Москва, 2001. – С. 253-257.
6. Мойсієнко І.І., Мельник Р.П., Захарова М.Я., Садова О.Ф. Про необхідність створення ботанічного заказника місцевого значення «Пилипцеві озера» (околиці НПП «Олешківські піски») // Чорноморськ. бот. журн. – 2015. – 11, 3. – С. 346-363.]
7. Мойсієнко І.І. Флора Північного Причорномор'я (структурний аналіз, синантропізація, охорона): Автореф. дис... докт. біол. наук. – Київ, 2011. – 35 с.]
8. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. – Kiev: M.G. Kholodny Inst. of Botany; Missouri Botan. Gard., 1999. – xxiv+346 p.
9. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
10. Червоний список Херсонської області // Рішення XXVI сесії Херсонської обласної ради VI скликання № 893 від 13.11.2013. – Херсон, 2013. – 13 с.
11. Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України. – Київ: Фітоцентр, 2008. – 295 с.
12. Уманець О.Ю., Мойсієнко І.І. Найпівденіша знахідка *Drosera rotundifolia* L. в Україні // Чорноморськ. бот. журн. – 2012. – 8, 3. – С. 342-346.
13. Флора УРСР. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1936. – Т. 1. – С. 105-106.
14. Zarzycki K., Trzcińska-Tacik H., Róžański W., Szeląg Z., Wołek J., Korzeniak U. Ecological indicator values of vascular plants of Poland. – Kraków, 2002. – 32 p.

МОСЯКІН Сергій Леонідович

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
01601, Україна, Київ, вул. Терещенківська, 1; inst@botany.kiev.ua

НОВІ НАЗВИ ДЛЯ *SCHIVERECKIA PODOLICA* ТА *SYRENIA TALIJEVII* (BRASSICACEAE): ТАКСОНОМІЧНЕ І НОМЕНКЛАТУРНЕ РОЗ'ЯСНЕННЯ

Mosyakin S.L. NEW NAMES FOR *SCHIVERECKIA PODOLICA* AND *SYRENIA TALIJEVII* (BRASSICACEAE): TAXONOMIC AND NOMENCLATURAL EXPLANATIONS

Nomenclatural and taxonomic explanations are provided for inevitable changes in accepted names of two species of *Brassicaceae* listed in the *Red Data Book of Ukraine*, *Schivereckia podolica* and *Syrenia talijevii*. Complicated nomenclatural issues are explained and it is demonstrated that the currently accepted correct names for these species should be *Draba podolica* (Besser) Rupr. and *Erysimum talijevii* (Klokov) Mosyakin.

Вид *Schivereckia podolica* (Besser) Andr. ex DC. (у широкому розумінні, включаючи *S. mutabilis* (M. Alexeenko) M. Alexeenko) включений до всіх видань «Червоної книги України». У широкому розумінні цей вид розглядається як реліктовий, з диз'юнктивним ареалом, який, крім територій в Україні, охоплює Румунію (Добруджа), та окремі регіони Росії (центральні райони Східноєвропейської рівнини, із диз'юнкціями, до Північного Уралу). В Україні вид поширений у Західному Лісостепу (переважно Товтри та Придністров'я) та Степу (зрідка), відмічений в Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій, Хмельницькій, Одеській (*Schivereckia podolica* s. str.), Донецькій та Луганській (*S. mutabilis* s. str.) адміністративних областях.

Рід *Schivereckia* Andr. ex DC. донедавна вважався ендемічним для Східної Європи (від Балкан та західних регіонів України, з декількома диз'юнкціями аж до Північного Уралу). Хоча декілька інших видів з інших регіонів